

ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГЛАРНИНГ КАСБИЙ КОМПИТЕНСИЯЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ОМИЛЛАРИ

Жўраев Х.М.

Фа.ДУ. Кимё кафедраси ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада бўлажак педагоглар учун бутун дунёга ўзларининг буюк ишлари билан донг таратган улуг боболаримизнинг илмий ҳулосалари ва ўғитларидан мисоллар келтирилади. Қолаверса, замонамиз олимларининг ҳам фикрлари таҳлил қилинади. Ўтмиш ва бугунги замонавий педагогика соҳалари таққосланади.

Калит сўзлар: Педагогик қобилият, педагогик компитенсия, ўқитувчи матонати, лойихалаштириш кўникмалари, кузатувчанлик, рефлексия, умумий қобилиятлар.

ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СОВРЕМЕННЫХ ПЕДАГОГОВ

Х.М. Джураев

Преподаватель кафедры химии, ФГУ.

АННОТАЦИЯ

В данной статье для будущих педагогов представлены примеры научных выводов и примеры наших прадедов, прославивших весь мир своими великими трудами. Кроме того, анализируются мнения современных ученых. Сравниваются прошлое и настоящее современной педагогики.

Ключевые слова: Педагогические способности, педагогическая компетентность, упорство учителя, умение планировать, наблюдательность, рефлексия, общие способности.

КИРИШ

«Ўқитувчи - дейди Ал Форобий - ақл-фаросатга, чиройли нутққа эга бўлиши ва ўқувчиларга айтмоқчи бўлган фикрларини тўла ва аниқ, ифодалай олишни билмоғи зарур». У ўз фикрини давом эттириб, «Ўқитувчи ва раҳбарнинг вазифаси доно давлат раҳбари вазифасига ўхшайди, шу сабабли ўқитувчи эшитган ва кўрганларининг барчасини эслаб қолиши, ақл-фаросатга, чиройли нутққа эга бўлиши ўқувчиларга айтмоқчи бўлган фикрларини тўла ва аниқ, ифодалаб беришни билмоғи лозим. Шу билан бирга ўз ор-номусини

қадрлаши, адолатли бўлиши лозим. Ана шундагина у инсонийликнинг юксак даражасига эга бўлади ва бахт чўққисига эришади» деб таъкидлайди. Қомусий олим Абу Али ибн Сино фикрича, «Ўқитувчи матонатли, соф виждонли, ростгўй ва болани тарбиялаш методларини, ахлоқ-қоидаларини яхши биладиган одам бўлмоғи лозим.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Ўқитувчи ўқувчининг бутун ички ва ташқи дунёсини ўрганиб унинг ақл қатламларига кира олмоғи лозим». Носириддин Тусий ўзининг «Ўқитувчиларни тарбиялаш тўғрисида» асарида шундай дейди: «Ўқитувчи мунозараларини олиб боришда исбот қилишни билиши, ўз фикрларининг тўғрилигига ишониши, нутқи эса мутлақо тоза, жумлалари мантиқий ифодаланадиган бўлиши лозим. Ўқитувчи нутқи ҳеч қачон ва ҳеч қаерда захархандалик, кўпол ёки қаттиқ бўлиши мумкин эмас. Дарс пайтида ўқитувчининг ўзини тута олмаслиги ишни бузиши мумкин». Юсуф Хос Хожиб «Мен аъзолар касаллигини даволашдан олдин одамларнинг руҳиятини даволашни зарур деб топдим. Бунга мен ўқитувчилик йўли билан эришаман, бунга менинг ишончим комил. Чунки аъзолар касаллиги билан юзларча, мингларча одамлар ҳалок бўлсалар, нодонлик билимсизлик туфайли ўн минг ва юз мингларча одамлар ҳалок бўладилар...» Жомий бола дунёқарашининг камол мтопишида мактаб ва муаллимнинг ролига катта баҳо беради. Унинг фикрига қараганда, муаллим ақли, адолатли, ўзида барча юксак фазилатларни мужассамлаштирган бўлиши керак. Ўзини номуносиб тутган одам, ҳеч вақт болаларга билим бера олмайди, деган фикрни билдиради. Улуғ шоиримиз Алишер Навоий ҳам ўқитувчи меҳнатини холисона баҳолаб «Агар шогирд подшоликка эришса ҳам унга (муаллимга) қуллуқ қилса арзийди». «Ҳақ йўлида ким сенга бир ҳарф ўргатмиш ранж ила, айламак бўлмас адо онинг ҳаққин юз ганж ила» каби сатрларни битган.

Педагог шахсининг муҳим касбий сифатларига қуйидагилар киради:
билимдонлик;

- мақсадни кўзлаш;
- амалий ва диагностик тафаккури;
- интуиция;
- импровизация (бадиха)
- кузатувчанлик;
- оптималлик;

- топқирлик;
- олдиндан кўра билиш;
- рефлексия;

Ҳар қандай фан ўқитувчисининг психологик қиёфаси ўзида қуйидаги тузилиш компонентларини мужассам этади:

✓ Инсоннинг индивидуал сифатлари яъни унинг индивид сифатидаги хусусиятлари темперамент, лаёқати ва бошқалар;

✓ Унинг шахсий сифатлари, яъни шахс сифатидаги хусусиятлари-инсоннинг ижтимоий моҳияти.

✓ Коммуникатив сифатлари.

✓ Даража-позицияли хусусиятлар яъни ҳолат, роллар, жамоадаги муносабатлар хусусиятлари.

✓ Фаолиятга доир (касбий-фанга доир) хусусиятлар.

✓ Ташқи ҳуққ- атвор кўрсаткичлари

Ўқитувчининг касбий муҳим сифатларининг 10 гуруҳи В. Г. Рындак бўйича:

I. Ўқитувчининг билим даражаси.

- ўқитувчининг умумий маданияти;
- ўқитиладиган фанини билиши;
- ўқитиладиган фан методикаларини билиши;
- таълим фалсафасини билиши;
- психологияни билиши;
- етакчи педагогик технологиялар ва инновацияларни билиши;
- социологияни билиши;
- физиологияни билиши;

II. Ўқитувчи фаолияти натижалари.

- Ўқувчиларда мустаҳкам ва чуқур фанга доир билимларнинг бўлиши;
- Ўқувчиларда фанга бўлган қатъий қизиқишнинг шаклланганлиги;
- Ўқувчиларда фан бўйича билимларни ўқув ва дарсдан ташқари фаолиятда мустақил қўллаш, мустаҳкам кўникма ва малакалар, ўқув меҳнати малакаларининг мавжудлиги;

• Ўқувчиларнинг ижодий қобилияти ўз-ўзини ривожлантиришга бўлган қобилиятнинг шаклланганлиги;

• Ўқувчилар тафаккурининг ривожланганлиги.

III. Гностик кўникмалар.

- Мустақил таълим олиш йўли билан ўз билимларини тизимли бойита олиш кўникмаси;
- Ҳамкасбларнинг тажрибасини ўрганиш орқали ўз билимларини тизимли кенгайтира олиш кўникмаси;
- Реал педагогик жараёнда янги билимларни олиш кўникмаси;
- Ўқувчилар шахси ва жамоа қобилиятлари уларнинг ривожланиш даражаси ва таълим-тарбия натижаларига таъсир этувчи шароитларни юзага чиқариш мақсадида ўрганиш кўникмаси;
- Ўз шахси ва фаолиятининг ютуқ ва камчиликларини ўрганиш ва ўз фаолияти унинг мақсадларини амалга оширишга мувофиқ равишда қайта ташкил этиш кўникмаси;
- Ўқув материали ўқув қўлланма таълим воситаларининг методик таҳлил қила олиш ва амалий баҳолаш ҳамда уларнинг ижодий қўллаш кўникмаси.

IV. лойиҳалаштириш кўникмалари.

- Дарс ва дарслар тизимини таълим мақсади, материал характери, таълим босқичларига мувофиқ равишда, фанлараро алоқани ҳисобга олган ҳолда режалаштириш;
- Таълимда фанни ўзлаштиришнинг психологик қонуниятларини ҳисобга олган ҳолда режалаштириш, ўқувчиларда учраши мумкин бўлган қийинчиликларини кўра билиш;
- Ўқувчилар фаолиятининг бир мунча рационал турларини билиши, маълумотни ўзлаштириш ва уларнинг ўқувчиларга қийинчилик туғдиришини олдиндан мақсадга мувофиқ равишда аниқлаш;
- Дарс олиб боришнинг самарали метод ва усулларини аниқлаш;
- Синфдан ташқари ишларини, фан бўйича ўқув-тарбиявий жараён мақсад ва вазифаларини биргаликда режалаштириш;
- Дарснинг мақсад ва вазифаларига мувофиқ равишда кўргазмали кўролларни лойиҳалаштириш ва яратиш кўникмаси;
- Кўргазмалилик вазиятлари ва Т.Т.В (таълимнинг техник воситалари)ни дарс ва синфдан ташқари ишларда мақсадга мувофиқ равишда (методик мақсадга мувофиқ равишда) қўллаш кўникмаси;
- Ижодий ишлар ва уй вазифаларини режалаштириш.

V. Конструктив кўникмалар

- Таълимнинг умумий ва хусусий мақсадларини ҳисобга олган ҳолда таълимнинг усул ва услубларини танлаш;

• Ўқув материални унинг хусусиятлари ва ўқувчиларнинг тайёргарлик даражасини ҳисобга олган ҳолда тўплаш ва меъёрга келтириш.

• Материални осон ва енгилдан қийин ва мураккабга нисбатан тақсимлаш;
• Дарсда кўргазмали қуролларнинг жойи ва хусусиятини аниқлаш;
Топшириқ ва машқ уларнинг ўқувчилар учун қийинлигини ортиб бориши тартибида тақсимлаш;

• Маълумотларни ўзлаштириш жараёнини назорат қилишнинг объектив усуллари ва кўникмаларининг шаклланган даражасини аниқлаш.

• Ўқувчиларнинг у ёки бу фаолият туридаги вужудга келиш мумкин бўлган қийинчиликларини кўра билиш, ишнинг умумий, гуруҳий ва индивидуал шакллари танлаш кўникмаси;

• Вақтни дарснинг алоҳида босқичларига рационал тақсимланиш, бир босқичдан иккинчисига ўтишда мантиқийликка эътибор бериш;

• Ҳар бир дарсда ўқувчиларнинг фаолиятларини бошқариш хусусиятлари ва дарс ўтишнинг ўзгарувчан вариантларини аниқлаш.

VI. Ташкилотчилик кўникмалари.

• *Синф жамоаси ва уларнинг фаолиятини ушбу ўқувчилар жамоасининг бутун ўқув курси давомида ривожланиш динамикасини ҳисобга олган ҳолда педагогик жараёни мақсадга мувофиқ бошқаришни ташкил этиш;*

• *Дарс жараёнини педагогик фаолиятни илмий ташкил этишнинг асосий тамойилларига риоя қилган ҳолда амалга ошириш мақсадида ўз фаолияти ва ўқувчиларфаолиятини ташкил этиш;*

• *Жамоавий, гуруҳий ва индивидуал фаолият ва ўқувчиларнинг ўзаро ёрдамни рационал бирлаштириш;*

• *Ўқувчилар қизиқишларини ҳисобга олган ҳолда факультатив машғулотни ташкил этиш;*

• *Ўқувчиларнинг кўргазмали воситалари ва Т.Т.В ни яратиш бўйича фаолиятларини ташкил этиш;*

• *Синфдан ташқари ишлар бўйича белгиланган режани амалга ошириш, баҳолаш ва коррекция қилиш;*

• *Ўқувчиларнинг ўқув, меҳнат, ижтимоий фойидали, фаолиятга олиб киришнинг кўп образли шакллари қўллаш;*

• *Педагогик вазифаларни ечими билан боғлиқ бўлган фаолиятни ташкил этиш кўникмаси;*

• *Янги мулоқат усуллари қўллаш.*

VII. Коммуникатив кўникмалар

- Педагогик мақсадга мувофиқ муносабатларни ўрната билиш кўникмаси (ўқитувчи -синф, ўқитувчи-ўқувчи, ўқувчи -синф, ўқувчи-ўқувчи).
- Жамоа ва ҳар бир ўқувчи шахсининг ривожланиб бориш тизимини намоён этиш, ўқувчиларда муваффақиятга ишонишни синдириш кўникмаси;
- Ўқувчи шахсининг кучли томонларини топиш ва уни ўзига бўлган ишончини синдириш;
- Ўқувчилар билан ўзаро муносабатларда талабчанлик ва адолатлиликни намоён этиш;
- Авторитетни тан олиш орқали ўқувчиларга таъсир кўрсатиш;
- Педагогик жараён иштирокчилари билан педагогик мақсадга мувофиқ ўзаро муносабатларни ўрнатиш ва ривожлантириш;
- Низоларни бартараф этиш ва ҳал этиш;

VIII. Йўналганлик

- *Сўз ва ишнинг бирлиги;*
- *Ўз касбига бўлган муҳаббат;*
- *Жавобгарлик, виждонлилик;*
- *Фаолият билан шугулланиш, меҳнатсеварлик;*
- *Ўқув-тарбиявий фаолиятдаги ижодкорлик;*
- *Ўз фанига бўлган муҳаббат.*
- *Болаларга бўлган муҳаббат.*

X. Қобилиятлар

- 1. Онгинг равшанлиги ва танқидийлиги, кўрғазмалилик;*
- 2. Ривожланган тассавур;*
- 3. Хотиранинг мақсадга йўналганлиги;*
- 4. Нутқнинг ифодалилиги*
- 5. Кузатувчанлик, эътиборлилик;*
- 6. Артистик қобилият.*

Педагогик қобилиятлар таснифи (В. А.Крутецкий бўйича)

1. Дидактик қобилият- ўқувчиларга мос ўқув материални бера олиш қобилияти. Маълумот ёки муаммолар аниқ ва тушунарли бериш, фанга нисбатан қизиқишларини уйғотиш, ўқувчиларнинг фаол мустақил фикрлашларини кучайтиришдан иборат.

2. Академик қобилият-фаннинг баъзи соҳаларига бўлган (математика, физика, биология, адабиёт ва ҳоказолар) қобилият ҳисобланади.

3. Перцептив қобилият-ўқувчиларнинг ички оламига кириб бора олиш қобилияти, психологик кузатувчанлик билан изоҳланади.

Педагогик қобилиятлар таснифи (В. А.Крутецкий бўйича)

1. Дидактик қобилият- ўқувчиларга мос ўқув материални бера олиш қобилияти. Маълумот ёки муаммолар аниқ ва тушунарли бериш, фанга нисбатан қизиқишларини уйғотиш, ўқувчиларнинг фаол мустақил фикрлашларини кучайтиришдан иборат.

2. Академик қобилият-фаннинг баъзи соҳаларига бўлган (математика, физика, биология, адабиёт ва ҳоказолар) қобилият ҳисобланади.

3. Перцептив қобилият-ўқувчиларнинг ички оламига кириб бора олиш қобилияти, психологик кузатувчанлик билан изоҳланади.

4. Нутқ қобилияти -Ўз фикрлари, ҳиссиётини нутқ ёрдамида, шунингдек, мимика ва пантомимика ёрдамида аниқ ва равшан ифодалаш қобилияти.

5. Ташкилотчилик қобилияти- биринчидан, ўқув жамоасини ташкил этиш уни муҳим вазифаларини ҳал этишга ундаш қобилияти, иккинчидан, ўз шахсий ишини тўғри ташкил этиш қобилиятидир.

6. Авторитар қобилият-ўқувчиларга бевосита ҳиссий-иродавий таъсир кўрсата олиш қобилияти ва унинг негизида авторитетга айланиш қобилиятидир.

7. Коммуникатив қобилият-болалар билан мулоқатга киришиш, ўқувчиларга тўғри ёндашувни топиш, улар билан педагогик нуқтаи назардан

мақсадга мувофиқ ўзаро муносабатларни ўрнатиш қобилияти, педагогик тактнинг мавжудлиги билан белгиланади.

8. Педагогик тасавур (ёки башорат қила олиш қобилияти) ўқувчи шахсини тарбиявий лойиҳалаштириш яъни ўз ҳаракатларини (олдиндан) оқибатларини олдиндан кўра билиш қобилияти.

9. Дикқатни тақсимлаш қобилияти- у ўқитувчи учун муҳим аҳамият касб этиб, дикқатни бир вақт бир неча фаолиятга қаратишдан иборат қобилиятдир.

Педагогик қобилиятлар таснифи (Н.В.Кузмина бўйича).

Н.В.Кузмина ва унинг мактаби томонидан ишлаб чиқилган педагогик қобилиятлар концепцияси бугунги кунда бир мунча тўлиқ тизимли талқинни ифодалайди:

Биринчи даража

Перцептив-рефлексив педагогик қобилиятлар у ўзида:

Ҳиссийликнинг уч турини мужассам этади: а) Объектни ҳис этиш ўқувчилар эҳтиёжларини талаблар билан мос келишининг эмпатияси ва баҳоси билан боғлиқ;

Б) Меъёр ёки тактни ҳис этиш; в) Тегишлилик ҳисси.

Бу ҳиссийликларнинг намоён бўлиши педагогик интуициянинг асоси ҳисобланади

Иккинчи даража.

Проектив педагогик қобилият-таълимнинг янги самарали усулларини ишлаб чиқишга бўлган ҳиссийлик билан мувофиқлаштирилади.

Гностик қобилият- ўқувчиларнинг ўқитиш методикаларининг тез ва ижодий эгаллашда, таълимнинг турли усулларини яратишда намоён бўлади ҳамда улар ўқитувчининг ўз ўқувчилари, ўзи ҳақидаги маълумотга эга бўлишини таъминлайди.

Лойиҳалаштириш қобилияти- тарбияловчи таълимнинг якуний натижаларини режалаштиришида намоён бўлади.

Конструктив қобилият- биргаликдаги ҳамкорлик фаолиятини ижодий иш атмосферасини яратишда намоён бўлади.

Коммуникатив қобилият-алоқа ва педагогик мақсадга мувофиқ муносабатларни ўрнатишда намоён бўлади у қуйидагилар орқали таъминланади:

- индентификацияга бўлган қобилият;
- ўқувчиларнинг индивидуал қобилиятларига бўлган ҳиссийлик;
- яхши ривожланган интуиция;
- суггестив хусусиятлар;

- нутқ маданияти омиллари (мазмунийлик, таъсирчанлик)
(Л. Д. Столяренкага кўра)

Ташкилотчилик қобилияти- ўқувчиларнинг гуруҳда ўқув материални ўзлаштиришда ташкил этиш қобилиятига бўлган ўзига хос ҳиссийликда намоён бўлади.

Педагогик қобилиятлар таснифи (Н. А. Аминов)

Н.А.Аминовнинг фикрича, муваффақият педагогик қобилиятлар табақалашувининг асоси сифатида юзага келади. Унинг икки тури ажратилади :

- индивидуал (инсоннинг ўзига нисбатан).
- ижтимоий (инсоннинг бошқаларга нисбатан).

Терминал қобилият (шахснинг қобилиятлар)ни тадқиқотчи инсоннинг унинг нафақат қандайдир фаолиятдаги муваффақиятини таъминловчи ҳамда уларда рақобатчиликни оширувчи, яъни рақобат вазиятидаги муваффақиятни таъминловчи индивидуал-психологик хусусиятлар сифатида белгилайди.

Инструментал қобилият А.Н.Аминов уларнинг инсонни рақобатсиз ўзини шакллантиришда муваффақиятга эришишни таъминловчи усуллар (психологик ресурслар) сифатида кўриб чиқади. Бу қобилиятларни олим 2-гуруҳга бўлади:

- Умумий (перцептив) қобилиятлар;
- Махсус қобилиятлар:
- Эмоционал;
- Иродавий;
- Хотирага оид;
- Аттенцион;
- Ифодалаш.

REFERENCES

1. А.И. Avazboyev, Y.U. Ismadiyrov “KASBIY PEDAGOGIKA” –CHOLPON – 2014
2. M.Ochilov, N.Ochilova “ Oliy maktab pedagogikasi” “ALOQACHI” NASHRIYOTI -2008y
3. M.Nishonov, SH.Mamajonov, V.Xujaev. Kimyo o‘qitish metodikasi. T-2002.
4. L.V.Golish «Talimning faol usullari: mazmuni, tanlash, amalga oshirish». T.: Orta mahsus kasb-hunar talimi markazi, 2001.